

У 30-я гады вядомы савецкі мастак А. Грубэ зрабіў скульптурны партрэт Максіма Багдановіча. Партрэт вызначаўся незвычайным лірызмам, на задуманым твары юнага паэта нібыта адбіліся яго думы — думы пра родную зямлю, пра яе будучыню.

На вялікі жаль, работа была страчана ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Захаваўся толькі здымак, які прапануе чытачам часопіса даследчыца творчасці Максіма Багдановіча Ніна Барысаўна Ватацы.

« В Я Н О К »

Максіму Багдановічу было блага. Ён хварэў, моцна хварэў. Гэта было на пачатку 1913 года. Аб цяжкім захворванні паэта неаднаразова ўспамінала стрыечная сястра Максіма Багдановіча Ганна Кіпрыянаўна Валасовіч-Гразнова. Пачынаючы з 1965 года, яна некалькі разоў наведвала Мінск, які пакінула ў час першай імперыялістычнай вайны ў 1915 годзе. Гасцючы ў мяне, яна расказала, што ў 1913 годзе жыццё Максіма Багдановіча было пад пагрозай. Таму з Мінска ў Ніжні Ноў-гарад выехала іх бабуля, Таццяна Восіпаўна, каб дагледзець хворага.

Халоднай ноччу я у шырокім, цёмным полі
 Каля агнішча лёг і сціхнуў у паўсьне.
 Агонь усё слабеў... урэшці знік паволі...
 І ўраў зрабілася вясёла нежж мне!..
 Хай; шэры попель, ты агнішча усё сабою
 У нядоўгі час здалеў, як рываў, пакрыць,—
 Я ведаю, што там агонь дрыжыць пад ёю,
 Я ведаю, што там чырвоны жар гарыць...
 Хай чэреда гадаў панурых, нудных, шэрых,
 Як попель, на душу мне клалася ўвесь час,
 Хаваючы сабой агонь гарачы веры, —
 Хай не відаць яго... а усё-ж ткі ён не згас!

*Пусты вясёлы свет, тымшэй, нудней, асфальт,
 Как калы, на вушы мотыгоў каляціць нас,
 Сьпяваць над сабой лане ўфаленыя воркі,
 Пусты не відаць яго, — а вясёла ён не
 згас!*

Гэтыя звесткі пацвярджаюць пісьмы самога Максіма. У лісце да рэдакцыі «Нашай нівы» на пачатку 1913 года ён пісаў:

«Не дзівіцеся, што ў мяне літары выходзяць зусім дзіцячыя — пішу лежачы, бо моцна хварэю — інфлюэнца і воспаленне лёгкіх, тэмпература ў мяне падымаецца да 40°, а 39,5° бывае кожны дзень».

Запаленне лёгкіх пры дарэвалюцыйным стане медыцыны цягнулася доўга і часта канчалася смерцю.

ДА 90-ГОДДЗЯ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ

Паэту ішоў 22-гі год — пара росквіту духоўнага і фізічнага. А тут — «літары выходзяць зусім дзіцячыя...»

Але і ў такім стане Максім працаваў. Творчая праца была яго жыццём, і паэт не мог яе спыніць. Пакуль ён жыў, ён тварыў. Нездарма стрыечная сястра Максіма Багдановіча Нюта Гапановіч у пісьмах да сястры Веры называла яго «катаржнікам». У пісьме ад 13 лістапада 1913 года яна паведаміла сястры аб тым, што «Каторжнік прислал нежное письмо».

У гэты цяжкі для Максіма перыяд жыцця ён рыхтаваў да друку першую і адзіную кнігу сваёй паэзіі «Вянок».

Максім Багдановіч разумеў, што выдаецца кніга з вялікімі цяжкасцямі, бо ў выдавецтве «Наша ніва» не хапае сродкаў на выданне. У лісце ў рэдакцыю пачатку 1913 года ён пісаў:

«Дзякую вам за клопаты аб зборніку. Што да выдання кніжкі, дык бачу, што яно спыняецца галоўным чынам праз недахват грошай, але ніяк не прыдумаю, як вам дапамагчы. Сам не зарабляю, у бацькі праціць, дык ён многа даць не можа, бо жыве ад 20-га да 20-га, да таго ж вінен шмат каму».

Максім робіць усё, каб садзейнічаць выданню кнігі. Далей ён піша:

«Але вось што: калі я ачуняю, дык я папрабую заняць пад кніжку ў розных сваіх знаёмых грошы. Значыцца, прадасцё колькі сот экзэмпляраў яе, вы мне надашце тыя грошы. Другое, вы мне не шліце аўтарскіх экзэмпляраў, я іх куплю і куплю шмат. Калі вам тыя займы здадуцца прыдатнымі, дык напішыце мне».

У пастскрыптуме да пісьма дадае: «Напісаў некалькі вершаў. Ачуняю — надышлю».

А ў лісце ад 27 красавіка 1913 года Максім прапануе рэдакцыі выкарыстоўваць для выдання яго аўтарскі ганарар за работу, выкананую для ўкраінскага выдавецтва.

«Украінцы дасюль не заплацілі мне за пераклад з беларускага на расійскі. Напісаў ім, каб яны выслалі грошы да вас. Ці атрымалі? Гэта на зборнічак».

У час хваробы Максім Багдановіч напісаў эпілог да паэмы «Вераніка» і некалькі вершаў. Да складання свайго зборніка малады паэт ставіўся вельмі сур'ёзна. У пісьме ад кастрычніка — лістапада 1913 года ён пісаў:

«Пытаюць мяне: ці трэба дадаць да зборніка дзе што з ужо надрукаваных вершаў, якіх я не ўвайшлі? Я, паночкі, калі бачыў два вершы адзінакавай вартасці — друкаваны і недрукаваны — звычайна памяшчаў другі. Калі вам дзе што хацелася б з выкінутага мной памяшчаць у кніжку — будзь ласка. Але мая думка — выкідайце болі, тады зборнік выйдзе лепі».

«Вянок» выйшаў з друку ў канцы 1913 года. Да гэтага часу Максім ужо ачуняў. Першая сур'ёзная пагроза жыццю паэта мінула.

Максім працягвае вучоў ў юрыдычным ліцэі і напружаную творчую працу. Кнігу сваю падарыў і сваякам, і сябрам.

У Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна захоўваюцца тры экзэмпляры «Вянка» з уласнаручнымі даравальнымі надпісамі Максіма Багдановіча сваім цёткам Магдаліне Ягораўне і Марыі Ягораўне, а таксама таварышу па гімназіі Мікалаю Рафаілавічу Кякуеву. У стрыечнай пляменніцы Максіма Багдановіча Наталлі Глебаўны Кунцэвіч, што жыве ў Горкім, захоўваецца экзэмпляр, падараваны маці, Веры Іванаўне Гапановіч (па мужу Кунцэвіч, стрыечнай сястры Багдановіча), таксама з аўтографам паэта.

Экзэмпляры «Вянка», падараваныя Максімам цёткам Магдаліне і Марыі, аддала мне ў рукі таксама Наталля Глебаўна Кунцэвіч.

Падараваў Максім Багдановіч сваю кнігу і стрыечнай сястры Нюце. З Нютай ён сябраваў яшчэ ў дзіцячыя гады, калі жыў у Ніжнім Ноўгарадзе. Пасля перапісваўся, часам наезджаў у Ніжні, прыязджала да дзядзькі Адама ў Яраслаўль і Нюта. Калі выйшаў «Вянок», Нюта была студэнткай Вышэйшых жаночых курсаў у Маскве па аддзяленні матэматыкі і астраноміі. Яна была здольным і цікавым чалавекам. Максім лічыўся з яе думкай.

Гэты экзэмпляр «Вянка» таксама захаваўся ў сям'і Кунцэвічаў. Яго прывёз муж стрыечнай пляменніцы Максіма Багдановіча, горкаўскі паэт і перакладчык з беларускай мовы Аркадзь Бараховіч, і ў час свята беларускай паэзіі 29 жніўня 1981 года ўручыў дырэктару Музея Максіма Багдановіча. Нюце прысвяціў паэт свой рукапісны зборнічак вершаў «Зеленя», перакладзеных спецыяльна для яе самім аўтарам на рускую мову. Гэты рукапіс, атрыманы ад Наталлі Глебаўны, захоўваецца ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна.

Мяне ж асабліва зацікавіў экзэмпляр кнігі з надпісам: «Тёте Магдаліне на памяць от автора. М. Багданович. 19²²/_{III} 14 г.» Зацікавіў тым,

што, акрамя аўтографа Максіма Багдановіча, на тытульным лісце гэты экзэмпляр кнігі змяшчае яшчэ адзін рукапісны алоўкавы тэкст.

Кніга «Вянок» складаецца з некалькіх тэматычных раздзелаў. Есць у ёй раздзел «Думы». Адзін з характэрных вершаў яго — «Халоднай ноччу я ў шырокім, цёмным полі», змешчаны на 64-й старонцы.

Халоднай ноччу я ў шырокім, цёмным полі

Каля агнішча лёг і сціхнуў у паўсне.

Агонь усё слабеў... ўрэшце знік паволі...

І ўраз зрабілася вясёла неяк мне!..

Хай шэры попел, ты агнішча ўсё сабою

У нядаўні час здалеў, як рызаю, пакрыць,—

Я ведаю, што там агонь дрыжыць пад ёю,

Я ведаю, што там чырвоны жар гарыць...

Хай чарада гадзін панурых, нудных, шэрых,

Як попел, на душу мне клалася ўвесь час,

Хаваючы сабой агонь гарачы веры,—

Хай не відаць яго... а ўсё ж ткі ён не згас!

Кніга звёрстана так, што ў большасці тэкст верша займае меншую частку старонкі, кожная старонка мае вялікія палі. І вось на вольнай ад тэксту палосцы, ніжэй верша, хтосьці тонка заостраным простым алоўкам напісаў пераклад на рускую мову апошняй строфы верша М. Багдановіча.

Шмат якія вершы свае Максім пераклаў сам. Большасць перакладаў гэтых зрабіў для Нюты, дачкі Магдаліны Ягораўны. Мог перакласці ён і гэты верш. Але запісаны пераклад не рукою Багдановіча. Самае ж галоўнае — запіс зроблены не пры жыцці Багдановіча, бо ў ім ужыты ўжо новы правапіс.

**Пусть время чередой тяжелой, нудной, серой,
Как пепел, на душу ложится каждый час,
Скрывая под собой огонь горячей веры,—
Пусть не видать его,— а все ж он не угас!**

Хто ж аўтар гэтага перакладу?

Параўноўваючы гэты тэкст з почыркамі сваякоў Максіма Багдановіча на іх пісьмах, што захоўваюцца ў мяне, я ўпэўнілася, што радкі гэтыя запісаны рукою Нюты (Ганны Іванаўны Гапановіч). Яна магла запісаць пераклад самога Багдановіча, але тое, што тэкст напісаны пасля смерці паэта, наводзіць на думку, што строфу магла перакласці і сама Ганна Іванаўна.

Гэты запіс Ганна Іванаўна зрабіла не ў сваім экзэмпляры, а ў экзэмпляры свайго маці. Калі ён зроблены — невядома. Правапіс сведчыць толькі, што пісала яна не раней 1918 года. На гэты час Нюта ўжо стра-

ціла мужа на першай імперыялістычнай вайне, выхоўвала дачку Кацю. А можа, і значна пазней, у сталым веку, перачытаўшы напам'яцкіх радкі вершаў, якія ўзнавілі перад вачамі згадкі далёкага юнацтва, яна, задумаўшыся, пачала перакладаць верш з канца.

Так ці іначай, але запіс гэты сведчыць, што Ганна Іванаўна думала пра свайго без пары загінуўшага брата, якога жартам называла калісьці «катаржнікам», перачытвала творы Багдановіча, а магчыма, і спрабавала перакладаць.

З часу выдання «Вянка» прайшло шмат гадоў. Даўно збыліся мары паэта аб «залацістым, ясным дні» для свайго народа. Беларуская літаратура вырасла, выйшла на міжнародную арэну. А сціплы зборнічак паэта «Вянок» з кожным годам вабіць да сябе ўсё больш пільную ўвагу чытача. Вабіць сваёю шчырасцю, высокім паэтычным майстэрствам, верай у будучыню і самаадданай творчай працай выдатнага сына беларускага народа ў імя яго светлай будучыні.

Вядомы беларускі паэт Максім Лужанін так ацэньвае гэтую першую кнігу маладога паэта:

«Багдановічаўскі «Вянок» здаецца неперасягнутым узорам цэльнасці лірычнай кнігі. Кніга чытаецца так, як быццам мае яна своеасаблівы лірычны сюжэт. З кожным новым вершам паэт усё глыбей і паўней раскрывае свет, змешчаны ў сабе, свет, які акружае яго рэальна, і свет, што існуе толькі ва ўяўленні».

Ніна ВАТАЦЫ.